

Universiteit
Leiden

VIJFTIEN JAAR INTERNATIONAAL STRAFHOF

De invloed van politiek getij op de veranderende Nederlandse houding en de gevolgen voor de legitimering van het Internationaal Strafhof

A.A. VAN NIJHUIS - S1592483

Universiteit Leiden

MSc thesis seminar: Dutch Political Institutions

Begeleider: Dr. G.H. WALING

Tweede lezer: Dr. F.G.J. MEIJERINK

Woordenaantal: 9.768

Inhoudsopgave

Inleiding.....	3
Achtergrond.....	3
Binnenlandse betrokkenheid bij het buitenlandbeleid	5
Uitdrukkingen van legitimiteit.....	6
Rol politiek getij in Nederland.....	7
Methode	8
Resultaten	10
PvdA.....	11
VVD.....	12
D66.....	13
CDA.....	15
Regering	16
Conclusie & discussie.....	19
Bibliografie	23
Parlementaire bronnen.....	26
Bijlage I – Zetelverdeling en stemgedrag	27
Bijlage II – Bronnen van legitimiteit	28
Bijlage III – Overzicht met gehanteerde legitimeringsvormen	29

Inleiding

Het in Den Haag gevestigde Internationaal Strafhof viert dit jaar zijn vijftiende verjaardag. Maar of dat reden voor een feestje is valt te bezien. Het Strafhof verscheen het afgelopen jaar veelvuldig in het nieuws vanwege een dreigende exodus van Afrikaanse landen. Zo verkondigen achtereenvolgens Burundi, Zuid-Afrika en Gambia zich te willen terugtrekken uit het Strafhof en gingen geruchten rond dat nog meer Afrikaanse landen overwogen zich terug te trekken. Deze dreiging zou de legitimiteit van het Strafhof – dat al langer onder vuur ligt onder meer door een gebrek aan brede diplomatieke steun – nog kwetsbaarder maken. Deze berichten bevestigen maar weer eens dat de legitimiteit van het Internationaal Strafhof niet op zichzelf staat maar deint op het politieke getij in de lidstaten (Bouwknegt 2016, 16 oktober). Dit geldt ook voor het politieke getij in Nederland. Nederland is van begin af aan nauw betrokken bij het hof en toonde zich zeer verheugd met de vestiging van het Strafhof in Den Haag. Toch is ook hier vijftien jaar na oprichting van het Strafhof kritiek op haar functioneren. Zo stemde een nipte meerderheid van de Tweede Kamer in met de uitbreiding van de rechtsmacht van het Internationaal Strafhof in 2015. Opvallend is dat in deze vijftien jaar ook het Nederlandse politieke landschap sterk veranderde. Daarbij valt te denken aan de opmars van populistisch-nationalistische partijen zoals de Lijst Pim Fortuyn, Trots op Nederland en de Partij voor de Vrijheid (Bovens 2012: 30; Wijnberg 2010: 89). Gezien de invloed van politiek getij op de legitimering van het Strafhof is het daarom interessant om te kijken hoe de veranderende Nederlandse houding invloed heeft gehad op de legitimering van het hof door de regering en de Tweede Kamer.

Achtergrond

Nederland is een fervent voorstander van het Internationaal Strafhof en heeft zich dan ook actief ingezet voor de oprichting van dit hof. In 1994 nam de Algemene Vergadering van de VN een resolutie aan over de oprichting van een Internationaal Strafhof waarna Nederland al snel pleitte voor de vestiging van het hof in Nederland. Zo liet toenmalig minister van Buitenlandse Zaken, Hans van Mierlo, datzelfde jaar de Tweede Kamer weten het hof graag in Nederland te zien worden gevestigd (NRC Handelsblad 1994, 29 december). In 1998 werd Den Haag officieel aangewezen als zetel van het Internationaal Strafhof tijdens de VN-conferentie in Rome over het statuut van het hof. Als onderdeel van de zogeheten groep van *like-minded* staten nam Nederland een progressief standpunt in en maakte zich tijdens deze conferentie hard voor een onafhankelijk en doeltreffend Internationaal Strafhof met een onafhankelijke aanklager en een uitbreiding van de rechtsmacht van het hof tot misdrijven voortkomend uit agressie (Volkskrant 1998, 18 juli). In 2001 werd het Statuut van Rome, het verdrag dat ten grondslag ligt aan het Strafhof, met algemene stemmen aangenomen

door de Tweede Kamer en de Eerste Kamer (zie Bijlage I, tabel B1). Door het snelle ratificatieproces van de verdragspartijen ging in juli 2002 – sneller dan verwacht – het Strafhof van start.

Al gauw blijkt dat de hoge verwachtingen moeilijk waar te maken zijn en gedurende de eerste jaren van haar bestaan rijzen zorgen over de onafhankelijkheid, onpartijdigheid, impact en nut van het Strafhof. Ook in Nederland zijn kritische geluiden te horen en in 2015 wordt duidelijk dat politiek draagvlak niet meer per definitie vanzelfsprekend is. Binnen de coalitie heersen verschillende meningen over de uitbreiding van de rechtsmacht van het hof met het misdrijf agressie. Dit misdrijf stelt het gebruik van geweld tussen staten strafbaar wanneer daar geen juridische rechtvaardiging voor is (Tweede Kamer 2015). Volgens de VVD is de juridische omschrijving van het misdrijf agressie te vaag waardoor bijvoorbeeld Westerse acties tegen radicaalislamitische groeperingen zoals IS onder dit misdrijf kunnen vallen. Een vage definitie van het misdrijf zal volgens de VVD uiteindelijk het hof alleen maar meer doen verzwakken. De PvdA is juist voor de uitbreiding van de rechtsmacht. Hoewel de PvdA erkent dat de definitie ruimte voor interpretatie biedt, betoogt zij dat interpretatie aan de rechter is. Ook is het volgens de PvdA een blamage wanneer Nederland als gastheer van het Strafhof juist niet akkoord gaat met de uitbreiding. Uiteindelijk stemt een kleine Tweede Kamer meerderheid - van vijf stemmen- in met de uitbreiding van de rechtsmacht (zie Bijlage I, tabel B2) (Tweede Kamer 2015). Daarmee lijkt de rust – voorlopig – te zijn teruggekeerd en kan Nederland weer netjes invulling geven aan zijn verplichtingen als lidstaat van het Internationaal Strafhof.

Diplomatieke steun en in het bijzonder de steun van staten aangesloten bij het hof is essentieel voor het voortbestaan van het Internationaal Strafhof. Deze staten zijn verenigd in de Vergadering van Staten (hierna: *Assembly of State Parties*, ASP) dat bestaat uit alle staten die het Statuut van Rome, het verdrag dat ten grondslag ligt aan het Strafhof, hebben geratificeerd. De ASP fungeert onder meer als wetgevend en toezichhoudend orgaan van het hof en is belast met verschillende bevoegdheden. Zo beslist de ASP over de begroting, de verkiezing van rechters en aanklager en kan de ASP het statuut wijzigen. Gezien deze verantwoordelijkheden is het dan ook geen verrassing dat de ASP een grote rol speelt in het functioneren van het hof. Politieke overwegingen van verdragspartijen kunnen de prestaties van de ASP dusdanig beïnvloeden en kunnen daardoor een bedreiging vormen voor de doeltreffendheid van het Strafhof (O'Donohue 2015: 108).

Een voorbeeld van een verdragspartij die het functioneren van het Strafhof zichtbaar beïnvloedt, is Zuid-Afrika. In juni 2015 koos de Zuid-Afrikaanse president Jacob Zuma om een arrestatiebevel van het Strafhof tegen de Soedanese president Omar Al Bashir te negeren toen Bashir voet zette op Zuid-Afrikaans grondgebied om deel te nemen aan de Afrikaanse top. Daarnaast stelde de Zuid-Afrikaanse regering dat het Strafhof niet langer nuttig was en dat het hof zich ten onrechte teveel zou focussen

op het vervolgen van Afrikaanse leiders. Het negeren van het arrestatiebevel kwam Zuid-Afrika op veel kritiek te staan maar legde tegelijkertijd ook de bezwaren bloot die verschillende Afrikaanse staten hebben tegen het hof (Broere 2016, 21 oktober).

Zowel Zuid-Afrika als Nederland behoorde ten tijde van de oprichting van het hof tot de groep van *like-minded* staten die de oprichting van een sterk en onafhankelijk Internationaal Strafhof propageerden (Hale 2016, 2 november). De casus van Zuid-Afrika laat zien hoe veranderende politieke verhoudingen van invloed zijn op de houding van een staat ten opzichte van het hof en hoe dit de effectiviteit en legitimiteit van het hof beïnvloedt. Hoewel de Nederlandse regering nog steeds het Strafhof een warm hart toedraagt is ook hier enige aarzeling te bespeuren zoals blijkt uit het debat over de uitbreiding van de rechtsmacht van het Strafhof in 2015 en de nipte meerderheid waarmee het wetsvoorstel is ingestemd. Dit maakt het interessant om de *black box* van de staat te openen en te kijken naar de invloed van het politiek getij op de veranderende Nederlandse houding.

Binnenlandse betrokkenheid bij het buitenlandbeleid

De Nederlandse steun voor het Internationaal Strafhof komt voort uit het Nederlandse buitenlandbeleid waarin de ondersteuning van de internationale rechtsorde een vast onderdeel vormt ter bevordering van een rechtvaardige, vreedzame en welvarende wereld. Uitgangspunt van dit beleid is dat oorlogsmisdadigers gestraft moeten worden voor hun misdaden (Rijksoverheid 2017).

In de totstandkoming van het buitenlandbeleid was van oudsher de regering dominant doordat effectief beleid vertrouwelijkheid, compromisbereidheid en flexibiliteit vereist (Besselink 1993: 48; Wagner en Raunio 2017:1). De rol van het parlement was beperkt en er werd verondersteld dat binnen het parlement een cultuur heerste waar consensus de norm was ten aanzien van de buitenlandse betrekkingen (Wagner en Raunio 2017: 6). Dit hangt samen met het adagium in de politieke theorie dat *“politics stop at the water’s edge”*. Partijpolitieke geschillen dienden niet verder dan de landsgrenzen te reiken en deden dat ook niet omwille van de eenheid die een staat geacht werd uit te stralen in haar internationale betrekkingen (Van Leeuwen 2015:27). Maar zoals de stemmingsresultaten in 2015 al doen vermoeden, behoort de tijd waarin het buitenlandbeleid alleen maar een zaak was van deskundigen op een ministerie, voorgoed tot de verleden tijd. Consensus is niet langer een gegeven nu veel moderne internationale vraagstukken interfereren met de binnenlandse verhoudingen en opvattingen (WRR 2010:125). Ondanks dit toegenomen belang en de groeiende verwevenheid van nationale en internationale politieke agenda’ is er tot dusver in de literatuur nog weinig aandacht besteed aan de rol van het binnenland en de invloed van nationale parlementen op de totstandkoming van het buitenlandbeleid (Howell en Pevehouse 2007;

Hurrelman et al. 2007: 1; Milner en Tingley 2015; Raunio 2014; Woo et al. 2016: 3). Ook vanuit academisch perspectief is het daarom interessant om te kijken naar de rol van het binnenland in de legitimering van de positie van het Strafhof.

Uitdrukkingen van legitimiteit

De veranderende houding binnen de Tweede Kamer kan duiden op een afname van de binnenlandse steun voor het Strafhof. Dit brengt vragen met zich mee over de steun en het draagvlak voor het hof. Zo kunnen er vragen ontstaan over de normatieve wenselijkheid of functionele noodzakelijkheid van het hof waardoor het gezag van hof niet langer als vanzelfsprekend wordt beschouwd. Dit zijn vragen die raken aan de legitimiteit van het Internationaal Strafhof. Met legitimiteit wordt bedoeld “het gerechtvaardigde, wettelijke, politiek erkende en maatschappelijk geaccepteerde recht om gezag uit te oefenen” (Bokhorst 2014: 20). Immers, een bestuur dat rechtvaardig handelt maar niet politiek wordt erkend is moeilijk legitiem te noemen. Legitimiteit moet daarom niet worden opgevat als een statisch concept. Er is geen vastomlijnd kader van voorwaarden waaraan het Strafhof dient te voldoen om als legitiem te kunnen beschouwd (Oosterhout 2001:11). In tegendeel, de zoektocht naar legitimiteit is een “praktische, permanente activiteit, die sterk context gebonden is (Bokhorst 2014: 71)”.

Doordat er op internationaal niveau geen democratische instemming plaatsvindt, komt legitimiteit voort uit de politieke instemming van staten met bepaalde normen, waarden en beginselen die ertoe leiden dat bepaalde taken op internationaal niveau dienen te worden uitgevoerd. De argumenten waarmee de instelling van het statuut vervolgens wordt gepresenteerd aan het publiek genereert de legitimiteit (Buchanan and Keohane 2006: 406; Steffek 2003: 264-265). Dit proces van legitimering vindt plaats in het politieke debat, zoals het parlement of in de media (Hurrelmann et al. 2007:8; Rauffer 2005). Hier wordt legitimiteit voortdurend gevormd, betwist en getransformeerd (Gronau en Schneider 2009:1) Gezien de veranderende houding in de Tweede Kamer ligt het voor de hand dat dit ook heeft geleid tot een verandering in de legitimering van de positie van het hof. Om vast te kunnen stellen of er daadwerkelijk een verandering in de legitimering heeft plaatsgevonden zal daarom het politieke discours worden geanalyseerd (Hurrelmann et al. 2007:8; Steffek 2003: 271).

In de huidige casus is het bijzonder nuttig om het politieke discours van zowel de regering als het parlement te analyseren nu het parlement met betrekking tot het Strafhof dusdanig invloed heeft kunnen uitoefenen door het al dan niet in te stemmen met ratificatie van de verdragen in 2001 en 2015. In de analyse van het parlement zal de Eerste Kamer buiten beschouwing worden gelaten omdat het politieke debat voornamelijk in de Tweede Kamer plaatsvindt (Eerste Kamer 2017). Naast

het goedkeuren van verdragen kan de Tweede Kamer invloed uitoefenen in het politieke debat door beleid ter discussie te stellen en een bepaalde politieke koers aan te moedigen of juist af te wijzen (Putnam 1998: 437; Vollaard en Van Willigen 2011: 195). De mate van beïnvloeding van het politieke debat is vervolgens afhankelijk van de verhouding tussen regering en parlement en de heersende partijideologieën. Zo zou steun voor militaire missies grotendeels afhangen van de positie die een partij inneemt op de links-rechts dimensie (Wagner et al. 2017: 25). In plaats van het parlement als eenheid te beschouwen, zal daarom gekeken worden naar de verschillende partijen en hun achterliggende ideologie (Wagner et al. 2017: 21; Wagner en Raunio 2017: 11).

Rol politiek getij in Nederland

De verwachting is dat de veranderende Nederlandse houding samenhangt met de ontwikkelingen in het Nederlandse politieke landschap die zich de afgelopen vijftien jaar hebben voorgedaan. Ook al is populisme van alle tijde, het heeft de afgelopen vijftien jaar sterk aan invloed gewonnen in de Nederlandse politiek met de opmars van populistisch nationalistische partijen zoals de Lijst Pim Fortuyn, Trots op Nederland en de Partij voor de Vrijheid (Bovens 2012: 30; Wijnberg 2010: 89). Waar in 2001 de LPF nog opgericht moest worden staat in 2015 de PVV op meer dan dertig zetels in de peilingen en is het daarmee de grootste partij in de peilingen (Frontbencher 2017). Hoewel in deze thesis geen ruimte is voor een uitgebreide discussie over de opkomst van het populisme wordt verondersteld dat de opkomst kan worden verklaard door het ontstaan van een nieuwe scheidslijn in het Nederlandse politieke landschap (Aarts en Thomassen 2008-B: 54). Aan de ene kant van deze lijn staan de voorstanders van open grenzen en mondialisering – de kosmopolieten. Aan de andere kant staan degenen voor wie de internationalisering juist veel te snel gaat en zij die grote moeite hebben met multiculturalisme – de nationalistes (Bovens 2011: 25). Deze scheidslijn komt duidelijk naar voren bij thema's als immigratie, integratie, criminaliteit en de Europese eenwording (Aarts en Thomassen 2008b: 51; Bovens 2011: 26).

Deze scheidslijn heeft geleid tot een toegenomen belang van de culturele dimensie in het Nederlandse politieke landschap waarin enerzijds libertaire en anderzijds autoritaire of traditionele waardeoriëntaties tegenover elkaar worden gezet. (Aarts en Thomassen 2008a: 210; Pellikaan et al. 2003; 2007). Deze dimensie werd zichtbaar in de Nederlandse politiek met de opkomst en het electorale succes van Pim Fortuyn in 2002 (Den Ridder et al. 2014: 131). Door het benadrukken van thema's zoals immigratie en multiculturalisme verplaatste Fortuyn de politieke strijd voor een deel naar deze nieuwe culturele dimensie. Waar voorheen kiezers hun stemkeuze vooral lieten beïnvloeden door de links-rechts dimensie en de godsdienstige dimensie kregen kiezers de kans om ook op basis van de culturele libertijns-autoritaire dimensie hun stemgedrag te bepalen (Aarts en

Thomassen 2008b: 50-54). Het is dan ook te verwachten dat deze ontwikkeling gevolgen heeft voor de 'stilzwijgende consensus' die vaak zichtbaar was bij het buitenlandbeleid (WRR 2010: 26).

Het toenemend belang van de culturele dimensie heeft niet alleen geleid tot de opmars van populistische partijen maar beïnvloedt ook traditionele oude volkspartijen zoals PvdA, CDA en VVD waarbij de achterban is verdeeld tussen een enerzijds kosmopolitische achterban en anderzijds een traditionele, meer nationalistische achterban (Bovens 2011: 26). Het toenemende belang van de libertijns-autoritaire dimensie vraagt om een heroriëntatie van de politieke partijen. Partijen dienen zich nadrukkelijker te profileren op thema's aangaande de libertijns-autoritaire dimensie zoals multiculturalisme en mondialisering. Aangezien het eerste debat over het Strafhof nog speelde voor de opkomst van de LPF in 2002, is de verwachting dat de opkomst van de populistisch-nationalistische partijen invloed heeft op het politieke discours van alle partijen. Partijen zullen zich nadrukkelijker profileren wanneer er gesproken wordt over thema's zoals immigratie en mondialisering. Het ligt voor de hand dat een door kosmopolitisch ideeën gedreven instituut als het Internationaal Strafhof niet past in het populistisch nationalistisch discours en dat dit gevolgen heeft voor de politieke opvattingen over de positie van het Strafhof (Aarts en Thomassen 2008b: 53; Archibugi 2015: 3-4; Bovens 2008: 25-26).

Aarts en Thomassen (2008b: 52-53) hebben aan de hand van issueposities en stemgedrag door de jaren heen partijen geordend op de links-rechts dimensie en de culturele libertijns-autoritaire dimensie. Op de links-rechts dimensie staan hoofdzakelijk PvdA, SP en GroenLinks tegenover de VVD en nieuwe rechtse partijen. Op de culturele dimensie staan aan de ene kant D66, GroenLinks, PvdA en SP en aan de andere kant CDA, VVD en de nieuwe rechtse partijen (Aarts en Thomassen 2008a: 221). Deze ordening aan de hand van de culturele dimensie is extra interessant nu het overeenkomt met de stemmingsuitslag in 2015. Zoals blijkt uit tabel 2 zijn het ook het CDA, de VVD en de nieuwe rechtse partijen die niet hebben ingestemd met het wetsvoorstel. Dit zou kunnen betekenen dat bij het CDA en de VVD de afgelopen vijftien jaar een heroriëntatie heeft plaatsgevonden waardoor deze partijen nu anders denken over de positie van het Strafhof ten opzichte van 2001. De nieuwe politieke scheidslijn en het toenemend belang van de culturele dimensie zou daarmee een verklaring kunnen zijn voor de veranderende Nederlandse houding.

Methode

Het is de verwachting dat het toegenomen belang van de culturele libertijns-autoritaire dimensie zichtbare gevolgen heeft voor de legitimering van het Strafhof in het politieke debat. Partijen aan de libertijnse kant van de dimensie (D66, GroenLinks, PvdA en de SP) zullen naar verwachting duidelijker

kiezen voor een kosmopolitisch discours terwijl partijen aan de autoritaire kant van de dimensie (CDA, VVD en de nieuwe rechtse partijen) eerder geneigd zullen zijn tot een nationalistischer discours. Om een beeld te kunnen vormen van de argumenten die door zowel de regering als de Tweede Kamer worden gebruikt om de positie van het Strafhof en beleid gericht op het hof te legitimeren, zal daarom gekeken worden naar de behandeling van de wetsvoorstellen door de Tweede Kamer in 2001 en 2015. Het wetsvoorstel dat in 2001 wordt behandeld gaat over de goedkeuring van het Statuut van Rome – het statuut dat ten grondslag ligt aan het Strafhof – en richt zich daarmee op de positie van het Strafhof in algemene zin (*Handelingen II* 2001, nr. 54 en 56). Het in 2015 besproken wetsvoorstel gaat over de goedkeuring van de in Kampala aanvaarde wijzigingen van het Statuut van Rome (*Handelingen II* 2015, 6-10 en 27-9). Dit debat is specifiek van aard nu er in het bijzonder gesproken wordt over een bepaald onderdeel van de Kampala amendementen dat betrekking heeft op de uitbreiding van de rechtsmacht van het Strafhof met het misdrijf agressie. Doordat het de behandeling van wetsvoorstellen betreft heeft het parlement invloed middels stemming. Hierdoor lenen deze debatten zich goed voor de analyse omdat de opvattingen van zowel de regering als de fracties in de Tweede Kamer duidelijk naar voren komen.

De debatten worden inhoudelijk geanalyseerd om inzicht te verkrijgen in de verschillende legitimeringsvormen die worden gehanteerd. Om legitimeringsvormen te herkennen en te analyseren wordt het conceptueel kader van Bokhorst met mogelijke bronnen van legitimiteit toegepast (2014:84). Dit is een kader bestaande uit vier dimensies van legitimiteit (ethisch, juridisch, politiek en maatschappelijk) en vijf niveaus van regulering (autoritair gezag, institutioneel gezag, collectieve zeggenschap, sociale zeggenschap en individuele zeggenschap). Zo ontstaat een breed spectrum van twintig verschillende bronnen van legitimiteit dat helpt verschuivingen in de bronnen van legitimiteit te beschrijven en te analyseren zodat duidelijk wordt welke bronnen van legitimiteit dominant zijn of juist aan invloed afnemen dan wel toenemen (Zie Bijlage II, tabel B3).

Omwille van de tijd en ruimte zal in de analyse de focus liggen op het herkennen en analyseren van de ethische (rechtvaardigheid), juridische (wettelijkheid), politieke (erkenning door allen) en maatschappelijke dimensie (acceptatie). Als losstaande categorisering is het eigenbelang hieraan toegevoegd. Deze categorie richt zich op argumenten waarin het nationaal belang wordt benadrukt. Dit is een nauwe definitie waarbij enkel gekeken wordt naar instrumentele argumenten waarin het resultaat voor Nederland voorop wordt gesteld (Hurd 2007: 22). Hoewel overwegingen van eigenbelang bepalend kunnen zijn voor bepaalde beleidskeuzes, draagt het niet automatisch bij aan legitimiteit. Immers, legitimiteit is het geaccepteerde recht om gezag uit te oefenen. Wanneer het gezag van het Internationaal Strafhof enkel zou berusten op instrumentele eigenbelangen is het maar de vraag hoe stabiel de steun voor het hof is (Buchanan en Keohane 2006: 409-410).

In elk debat zijn per partij de argumenten van politici geselecteerd die inzicht geven in de opvattingen van de partij over de positie van het Strafhof. Deze argumenten zijn vervolgens gecategoriseerd aan de hand van het conceptueel kader van Bokhorst waardoor een legitimeringsvorm aan het argument wordt verbonden. Daarnaast zijn de argumenten gecategoriseerd waarmee afbreuk wordt gedaan aan de legitimiteit van het strafhof. Ook deze argumenten zijn geclassificeerd naar het conceptueel kader van Bokhorst, maar dan als tegengeluid op een bepaalde legitimering. Vervolgens is per debat gekeken hoe vaak elke partij/bewindspersoon gebruik maakte van bepaalde legitimeringsvormen. Deze bevindingen zijn bij elkaar opgeteld en samengevoegd in een tabel (zie Bijlage III, tabel B4). Deze tabel biedt een uitgebreid overzicht van de gebruikte legitimeringsvormen door de partijen en bewindspersonen in 2001 en 2015. Zo kunnen niet alleen verschuivingen in de legitimering worden gedetecteerd maar ook de mate van verschuiving. Aan de hand van deze tabel zijn de resultaten opgesteld door te kijken naar opvallende verschuivingen en deze toe te lichten door gebruik te maken van de gecategoriseerde argumenten.

Resultaten

Onderstaande tabel (Tabel 1) geeft inzicht in de meest gehanteerde legitimeringsvormen bij de deelnemende partijen en bewindspersonen in de debatten van 2001 en 2015. Deze tabel dient ter illustratie maar leent zich niet voor het trekken van conclusies. Immers, legitimering is meestal niet gebonden aan een enkele dimensie. Verschuivingen kunnen dus ook in meerdere dimensies optreden. Bijlage III bevat een uitgebreide tabel met een overzicht van de gebruikte legitimeringsvormen door de partijen en de bewindspersonen in 2001 en 2015 (Tabel B4). Ook bevat deze bijlage een overzicht met de gebruikte legitimeringsvormen door partijen die niet aan beide debatten deelnamen. Deze partijen zijn echter weggelaten in de analyse nu er bij deze partijen geen conclusies over mogelijke verschuivingen in de legitimering kunnen worden getrokken.

Tabel 1. Dominante legitimeringsvormen van deelnemende partijen en regering in de parlementaire debatten van 2001 en 2015

	Dominante legitimeringsvorm 2001	Dominante legitimeringsvorm 2015	Verschuiving: Ja/Nee
PvdA	Juridisch	Juridisch	Nee
VVD	Tegenargument: Juridisch	Tegenargument: Juridisch	Nee
D66	Ethisch	Ethisch; Tegenargument: Ethisch; Tegenargument: Politiek	Ja
CDA	Tegenargument	Tegenargument:	Ja

	Juridisch; Tegenargument Politiek	Juridisch	
Minister van Buitenlandse Zaken 2001: VVD 2015: PvdA	Juridisch	Juridisch	Nee
Minister van (Veiligheid en-) Justitie 2001: D66 2015: VVD	Juridisch	Eigenbelang	Ja

PvdA

Zoals blijkt uit de resultaten heeft bij de PvdA geen verschuiving voorgedaan in de gehanteerde legitimeringsvorm. Zo maakt de PvdA zowel in 2001 als in 2015 gebruik van respectievelijk juridische en ethische argumenten. Hoewel de dominante legitimeringsvormen niet zijn veranderd is er wel een accentverschil te bespeuren in de ethische legitimeringsvorm. In 2001 benadrukte de PvdA, bij monde van Kamerlid-Van Oven, de onafhankelijke en universele positie van het Strafhof. De partij beschouwde de totstandkoming van het Strafhof als een stap in de ontwikkeling van de internationale rechtsorde waarmee de wereld een instituut stichtte tegen onrecht. Hiermee kende zij het Strafhof supranationaal gezag toe. Dit is een ethisch-ideocratische legitimering gebaseerd op kosmopolitische idealen (Bokhorst 2014: 94; Archibugi 2015: 19). Een gevaar van een ideocratische legitimering is dat het geen legitimering vormt voor andersdenkenden en daarmee zelfs een bron van twist kan zijn (Bokhorst 2014: 96). In 2015 blijft een dergelijke verwijzing naar het supranationale karakter van het Strafhof dan ook uit en wordt de nadruk gelegd op een concreet doel: het tegengaan van straffeloosheid. Deze accentverschuiving kan er op duiden dat de PvdA een principiële discussie heeft willen beperken en/of minder waarde hecht aan het kosmopolitisch ideaal van een universeel Strafhof (Bokhorst 2014: 106).

Wellicht ingegeven door het feit dat PvdA-minister Koenders in 2015 verantwoording draagt voor de instemming met de uitbreiding van de rechtsmacht, is het opvallend dat de PvdA in 2015 –in tegenstelling tot 2001 – geen klare tegenargumenten gebruikt waarmee afbreuk wordt gedaan aan de legitimiteit van het Strafhof. Zo stelde PvdA-Kamerlid Van Oven in 2001 dat het hof sterk werd beperkt in zijn gezag doordat slechts twee leden van de VN-Veiligheidsraad (VNVR) zouden ratificeren terwijl de VNVR grootmachten volgens de partij van essentieel belang waren voor het welslagen van het Strafhof. In 2015 laat de partij zich hier niet over uit en doet zij juist meermaals beroep op de consensus en unanimiteit waarmee de definitie van het misdrijf agressie tijdens de herzieningsconferentie in 2010 werd aangenomen. De partij, bij monde van Kamerlid Servaes, acht

het niet alleen ontijdig maar ook ongefundeerd en onverantwoord als het parlement vijf jaar na dato nog bezwaren gaat maken:

“Ik zou het een blamage vinden als juist Nederland, misschien niet als enige, maar in ieder geval als eerste en ik vermoed ook als enige, hier dwars zou gaan liggen” (*Handelingen II 2015, 6-10-11*).

Hoewel Servaes geen directe kritiek uit op het Strafhof, dient hij een motie met het verzoek aan de regering om “een voortrekkersrol te spelen bij het behouden van draagvlak voor het Internationaal Strafhof in het algemeen en onder Afrikaanse staten in het bijzonder” (*Kst-33865-13*). Deze motie hangt samen met het beroep van de partij op de bijzondere verantwoordelijkheid van Nederland om als pleitbezorger dan wel verdediger van het Strafhof op te treden. Gezien de grondwettelijke plicht om de internationale rechtsorde te bevorderen en het feit dat Den Haag als Stad van Vrede en Recht, met volle instemming van alle partijen in de Tweede Kamer, graag gastheer werd van het Strafhof, ziet de PvdA een bijzondere verantwoordelijkheid weggelegd voor Nederland.

VVD

Het is opvallend dat zowel in 2001 als 2015 de VVD weinig argumenten aanvoert waarmee de legitimiteit van het hof wordt versterkt. Dit is merkwaardig nu in 2001 het ambt van minister van Buitenlandse Zaken werd bekleed door VVD-politicus Van Aartsen. Waar deze minister in zijn betoog gebruik maakte van diverse ethische en juridische argumenten bleef het aan de kant van zijn fractie wat stiller. Zo stelde de VVD, bij monde van Kamerlid Vos, zeer veel waardering te hebben voor de totstandkoming van het Strafhof en tevreden te zijn met de totstandkoming van het hof als zodanig, maar presenteerde de partij tegelijkertijd weinig argumenten ter onderbouwing van deze stellingname. Een eerste argument ter onderbouwing van het Strafhof legde, opvallend genoeg, de nadruk op het eigen – nationale – belang. De vestiging van het hof in Den Haag zorgde volgens Kamerlid Vos voor een “gepast gevoel van trots” doordat hiermee invulling werd gegeven aan Den Haag als juridische hoofdstad van de wereld (*Handelingen II 2001, 54 -3991*). Wel zou dit meer zorg voor de veiligheid met zich meebrengen, maar dat beschouwde de VVD als “noblesse oblige” (*Ibid.*).

In 2001 uitte de partij kritische geluiden van politieke en juridische aard over de mogelijke afwezigheid van de VS en de afbreuk die dit zou doen aan de effectiviteit van het hof: “Het is mooi dat er een hof komt, maar een hof zonder gezag is geen hof” (*Ibid.*). Ook bevatte het statuut volgens de partij diverse juridische tekortkomingen waardoor de effectiviteit van het hof onder druk werd gezet. Veel van de in 2001 genoemde zorgen lijken in 2015 tot uitdrukking te zijn gekomen. Zo stelt VVD-Kamerlid Taverne in 2015 dat het Strafhof door een “juridisering gedicteerde nederlagenstrategie” in een kwetsbare positie is gebracht (*Handelingen II 2015, 6-10-4*).

Zoals ook blijkt uit de stemresultaten van 2015, is de VVD erg kritisch over de uitbreiding van de rechtsmacht van het Strafhof met het misdrijf agressie. De VVD doet afbreuk aan de juridische legitimiteit van het misdrijf door meermaals te benadrukken dat de definitie scherp te mist. Dit vormt volgens de partij een gevaar voor de rechtszekerheid omdat met de huidige definitie zelfs humanitaire interventie wordt beschouwd als een vorm van agressie. De partij vindt daarom dat Nederland en haar eigen inwoners niet aan deze definitie dienen te worden blootgesteld. Ook dient Kamerlid Taverne een amendement in waarmee de gevraagde goedkeuring over de Kampala amendementen wordt beperkt tot de uitbreiding van de definitie van oorlogsmisdrijven en dus niet de uitbreiding van de rechtsmacht van het Strafhof.

Naast de kritiek op het misdrijf agressie laat de partij zich kritisch uit over de rol van de regering. Zo betoogt de VVD dat de regering min of meer ontkent dat er iets met het Strafhof aan de hand is en kritiekloos achter het Strafhof aanloopt terwijl het Strafhof zelf niet meer weet welke kant zij op moet. Dit heeft niet alleen negatieve gevolgen voor het Strafhof maar ook voor de economische positie en de vrede- en veiligheidsreputatie van Den Haag. Hiermee doet de VVD afbreuk aan het eigenbelang door te wijzen op de nadelige consequenties voor de Nederlandse economische positie en de reputatie van de stad Den Haag.

Hoewel bij de VVD geen verschuiving zichtbaar is in de legitimering, is het aantal argumenten waarmee de VVD afbreuk doet aan de legitimiteit van het hof in 2015 flink toegenomen. Nieuw hierbij zijn de kritische argumenten van ethische aard. Volgens de partij doet de toevoeging van het misdrijf agressie afbreuk aan de autoriteit van het internationaal recht doordat de beschrijving van het misdrijf te ongedefinieerd is. Volgens Kamerlid Taverne gaat dit in tegen de “wens om het internationaal recht krachtig en effectief te laten zijn en om internationaal handelen vanuit humanitair oogpunt mogelijk te maken” (*Handelingen II 2015*, 6-10-5). Daarnaast is Taverne kritisch over de prestaties van het hof tot dusver en wijst hij erop dat het hof toch wel erg veel geld heeft gekost voor de twee veroordelingen die het heeft opgeleverd.

D66

In tegenstelling tot wat de stemresultaten suggereren, blijkt uit de tabel dat D66 het meest is veranderd in de legitimering van het Strafhof. In 2001 voerden ethische argumenten de boventoon, in 2015 zijn dat argumenten die juist afbreuk doen aan ethische en politieke legitimeringsvormen.

Net als de PvdA, gebruikte D66 in 2001, bij monde van Kamerlid Hoekema, kosmopolitische idealen in de legitimering. Zo sprak de partij over “een belangrijk moment in de globalisering van de internationale rechtsorde” en legitimeerde zij het statuut door te stellen dat het statuut de

mogelijkheid schept voor een universeel en onafhankelijk hof die in tegenstelling tot eerdere VN tribunalen, niet beperkt is tot situaties die door de VNVR zijn aangewezen (*Handelingen II* 2001, 54-3975). Hoewel D66 in 2015 kritisch is, is de partij zichtbaar anders kritisch dan de VVD. Allereerst blijkt dit uit de ethische argumenten die D66-kamerlid Sjoerdsma gebruikt om het Strafhof te legitimeren. Volgens D66 is het Strafhof een van de belangrijkste instrumenten tegen straffeloosheid dat hoop geeft op gerechtigheid en waarvan een preventieve werking uitgaat. Hierdoor is straffeloosheid niet meer een gegeven en “dat alles maakt het Strafhof van onschatbare waarde” (*Handelingen II* 2015, 6-10-1). In vergelijking met 2001 is hier een accentverschuiving zichtbaar nu er niet meer gesproken wordt over kosmopolitische idealen maar over concrete doelstellingen.

Tegelijkertijd toont D66 zich in 2015 erg kritisch: “het Internationaal Strafhof piept en kraakt” (*Ibid.*). De partij is bezorgd over de samenwerking van staten met het hof en verwijst daarbij naar het stilvallen van het proces tegen de Keniaanse president Kenyatta en het negeren van het arrestatiebevel op Al-Bashir door Zuid-Afrika. Ook het gebrekkig draagvlak is volgens Sjoerdsma zorgelijk: “Als het Strafhof zich niet gesteund weet door grootmachten, dan biedt dat vrij spel aan gruwelijkheden” (*Handelingen II* 2015, 6-10-2). De partij stelt dat de uitbreiding van de rechtsmacht met het misdrijf agressie de positie van het hof er niet makkelijker op zal maken. Sjoerdsma is bezorgd dat de uitbreiding met het misdrijf agressie ten koste zal gaan van de schaarse capaciteit die het hof nu al ter beschikking heeft. Hoewel het strafbaar stellen van agressie volgens de partij een “lovenswaardig idee” is, stelt zij dat dit misdrijf – in tegenstelling tot de andere misdrijven opgenomen in het statuut – niet universeel onbetwist is doordat het de schending van soevereiniteit centraal stelt (*Handelingen II* 2015, 6-10-1). Hiermee versterkt D66 de juridische legitimiteit van de andere misdrijven maar doet zij tegelijkertijd afbreuk aan de legitimiteit van het misdrijf agressie. Met dit argument benadrukt D66 het belang van soevereiniteit en consensus.

Juist vanwege de twijfels over het misdrijf agressie en de uitwerking daarvan vindt D66 het van groot belang dat de regering zich inzet voor verandering en verbetering:

De notie dat het Strafhof een doel heeft en juist versterking nodig heeft, moet hoger op de internationale agenda. Het Strafhof verkeert wel in zwaar weer. Nederland als gastland moet juist alles doen om het Strafhof te steunen, om al die slachtoffers de gerechtigheid te geven die zij verdienen (*Handelingen II*, 2015/16, 6-10-2).

D66 dient daarom verschillende moties in om de positie van het Internationaal Strafhof te versterken. Hiermee stelt de partij zich anders op dan de VVD. Hoewel D66 met haar argumenten afbreuk doet aan de legitimering van de huidige positie van het Strafhof doet zij tegelijkertijd concrete voorstellen

en oproepen ter bevordering van de legitimiteit van het Strafhof. Het bestaansrecht van het Strafhof wordt zo niet ontkend maar juist versterkt.

CDA

Op het eerste gezicht lijkt het CDA redelijk constant in haar legitimering nu in zowel 2001 als 2015 de partij merendeels juridische argumenten gebruikt waarmee afbreuk wordt gedaan aan de legitimiteit van het hof. Toch is de partij kritischer in 2015. Zo gebruikt de partij voor het eerst ethische argumenten waarmee afbreuk wordt gedaan aan de legitimiteit van het hof en gebruikt het CDA daarnaast juist minder argumenten waarmee legitimiteit wordt toegekend.

In 2001 was de vestiging van het hof volgens toenmalig CDA-Kamerlid Verhagen “een belangrijke mijlpaal in het streven naar een internationale rechtsorde die recht doet aan de fundamentele mensenrechten” (*Handelingen II* 2001, 54-3993). Ondanks de lange discussies die zich hadden voorgedaan over de totstandkoming van het hof, was het CDA verheugd met de uitkomst van deze discussies. Verhagen duidde in zijn betoog op het belang van de preventieve werking die van het hof kon uitgaan doordat er meer zekerheid zou bestaan dat de meest afschuwelijke schendingen van mensenrechten gestraft zouden worden. Opmerkelijk is dat het CDA in 2001, bij monde van Kamerlid Verhagen, juist kritiek uitte op het niet opnemen van het misdrijf agressie:

Ware het dan niet te verkiezen, zo vraag ik de minister, om de minst vergaande bepaling op te nemen, in afwachting van de mogelijkheid om de verdergaande bepaling op te nemen bij de herzieningsconferentie? Nu hebben wij niets. Ook ten aanzien van andere bepalingen is de lijn gekozen: wellicht is dit niet helemaal ideaal, maar het is het meest haalbare (*Handelingen II* 2001, 54-3995).

Ditzelfde Kamerlid was in 2010 als minister van Buitenlandse Zaken verantwoordelijk voor de Nederlandse onderhandelingen tijdens de Kampala conferentie en noemde het resultaat van deze onderhandelingen “een overwinning in de strijd tegen straffeloosheid van mensen die de internationale vrede en veiligheid bedreigen” (Rijksoverheid 2010).

Het is daarom opmerkelijk dat in 2015 het CDA zich juist keert tegen de uitbreiding van de rechtsmacht met het misdrijf agressie. De partij is bezorgd dat uitbreiding verstrekkende gevolgen heeft voor zowel het Strafhof als voor Nederland. Hoewel het CDA in haar betoog het belang van de strafbaarstelling van de meest gruwelijke mensenrechtenschendingen benadrukt, is zij tegelijkertijd bezorgd dat de toevoeging van het misdrijf agressie ertoe kan leiden dat het lastiger wordt om met militaire middelen op te treden tegen dergelijke misdrijven. Ter onderbouwing van dit standpunt verwijst CDA-Kamerlid Oskam naar het advies van de Raad van State waarin vragen worden gesteld

over de afbakening van het misdrijf agressie. Daarnaast is het CDA niet overtuigd dat de consensus die is bereikt in Kampala voldoende is om de complexiteit en de politieke gevoeligheid die gepaard gaan met dit misdrijf weg te nemen.

Vermeldenswaardig is dat het CDA in 2015, bij monde van Kamerlid Oskam, het vaak aangewende eigenbelang van het gastlandschap gebruikt om afbreuk te doen aan de legitimering van het hof en de Kampala amendementen:

Nederland is gastland van het Strafhof. Dat is in het debat uitvoerig besproken. Dat weegt ook mee. Tegelijkertijd moeten we naar de mening van onze fractie ook gastland willen zijn voor bijvoorbeeld Amerikaanse oud-presidenten of Britse oud-premiers die hier op bezoek komen, zonder dat zij het risico lopen op vervolging vanwege agressie (*Handelingen II* 2015, 6-10-9).

Hoewel het CDA niet instemt met het wetsvoorstel stemt zij – in tegenstelling tot de VVD – wel in met verschillende moties. Zo stemt het CDA in met de motie over het overnemen van de Noorse prioriteringspositie waarin het Strafhof – vanwege zijn beperkte capaciteit – wordt verzocht om in de uitoefening van zijn rechtsmacht prioriteit te geven aan genocide, misdrijven tegen de menselijkheid en oorlogsmisdrijven. Ook stemt het CDA in met de moties waarin wordt verzocht om de ophoging van het budget voor getuigen en slachtoffers en het automatisch ophogen van het budget voor het Bureau van de Aanklager. Het CDA stemt echter niet in met de moties over een gemeenschappelijke EU-reactie bij schending van afspraken met het hof door verdragsstaten en de motie over het behouden van draagvlak voor het Internationaal Strafhof (*Handelingen II* 2015, 31-13-1).

Regering

Niet geheel onverwacht toont de minister van Buitenlandse Zaken zich in 2001 en 2015 als een uitgesproken voorstander van het Internationaal Strafhof. Ook al veranderde het ministerie van politieke kleur, juridische argumenten voeren in beide debatten de boventoon. Dit geldt echter niet voor het ministerie van (Veiligheid en-) Justitie. Zo legitimeerde D66-minister Korthals in 2001 het Strafhof aan de hand van juridische en ethische argumenten terwijl VVD-minister Van der Steur koos voor argumenten waarin het eigenbelang werd benadrukt.

Waar de VVD-fractie in 2001 weinig argumenten uitte ten behoeve van de legitimering van het Strafhof, gebruikte VVD-minister Van Aartsen diverse juridische, politieke, ethische en maatschappelijke argumenten om de positie van het Strafhof te legitimeren. Van Aartsen noemde de totstandkoming van het statuut een historische gebeurtenis en “een belangrijke stap voorwaarts in het streven om een einde te maken aan straffeloosheid” (*Handelingen II* 2001, 56-4074). Tevens wees hij erop dat de VN al sinds 1948 de noodzaak van een permanent internationaal Strafhof

onderkende. Maar pas vijftig jaar later, na de oprichting van de ad-hoc tribunalen, “bleek de tijd rijp voor verwezenlijking van dat ideaal” (*Ibid.*). Net als zijn fractie verwijst Van Aartsen hiermee naar collectieve doelen. Dit past in een politiek pragmatische denktraditie waarin stapsgewijs verbetering wordt gecreëerd zodat uitvoerige principiële discussies worden beperkt (Bokhorst 2014: 106).

Hoewel de VVD-minister aangaf dat het statuut niet ideaal was gezien de vele compromissen en tussenoplossingen, stelde het statuut volgens hem wel het hof in staat om effectief invulling te geven aan zijn mandaat: “het berechten van de meest ernstige misdrijven die kunnen worden gepleegd” (*Handelingen II 2001, 56-4074*). De toenmalige D66 minister van Justitie, Korthals, vulde daarbij aan dat het statuut, “eveneens voldoet aan de hoogste normen op het terrein van de mensenrechten en aan de fundamentele beginselen die wij zelf aan het strafrechtelijke systeem stellen” (*Handelingen II 2001, 56-4090*). Hiermee zouden zowel individu als overheid worden gestraft en was voldoende gegarandeerd dat schuldigen werden bestraft. Met deze argumenten werd de positie van het Strafhof op juridische wijze gelegitimeerd door beroep te doen op de rechtszekerheid die het statuut zou bieden (Bokhorst 2014: 108-109).

Tegelijkertijd was de D66-minister van Justitie kritisch over het feit dat de aanklager voor uitoefening van dwangmiddelen afhankelijk is van de medewerking van lidstaten. Echter voerde hij hierop als verweer aan dat bijvoorbeeld een eigen politiemacht niet mogelijk was geweest, omdat dit ten koste zou gaan van de soevereiniteit van staten en omdat de internationale gemeenschap, om die reden, hier geen steun aan zou verlenen. Hoewel Korthals het belang van soevereiniteit hiermee erkende, stelde hij ook dat met het Strafhof een “supranationale instantie” werd gecreëerd in aanvulling op de nationale rechtsordes voor de gevallen waarin nationale autoriteiten falen. Met dit argument lijkt hij de heerschappij van het recht boven de staatssoevereiniteit te plaatsen (*Handelingen II 2001, 56-4090*).

In vergelijking met 2001 gebruikt de minister van Buitenlandse Zaken in 2015 opvallend meer argumenten om het Strafhof en de uitbreiding van de rechtsmacht te legitimeren. PvdA-minister Koenders benadrukt allereerst dat het Strafhof een belangrijk onderdeel is van de internationale rechtsorde. Hij verwijst daarbij naar de grondwettelijke plicht om de internationale rechtsorde te bevorderen. Nieuw zijn de politieke argumenten waarin PvdA-minister Koenders de nadruk legt op de consensus waarmee de definitie van het misdrijf agressie is vastgesteld. In de kern van deze argumenten komt het erop neer dat er reeds sprake is van consensus over de definitie van het misdrijf en de uitbreiding van de rechtsmacht. Zo benadrukt de minister dat er internationale consensus is dat agressie een van de ernstige misdrijven is en dat dit al was bepaald bij de Neurenberg- en Tokiotribunalen. Daarnaast is er volgens Koenders brede consensus onder een groot

aantal landen “over de daad van agressie en over een zorgvuldige, afgebakende en nauwkeurige beschrijving daarvan” (*Handelingen II* 2015, 6-10-13). Ook benadrukt de minister dat er, eveneens als bij de oprichting en opening van het Strafhof, ten tijde van het onderhandelingsproces over de amendementen steun was van de gehele Kamer. Met deze argumenten doet Koenders zowel een beroep op zowel rechtsstatelijkheid als democratie. Volgens Bokhorst vormen dit de meest belangrijkste collectieve machtsbronnen van legitimiteit (2014: 383).

In zijn betoog gaat de PvdA-minister in op de kritiek en de vragen van de Kamerleden over het Strafhof en het misdrijf agressie. Koenders geeft aan dat het Strafhof een dure plicht is maar dat dit de prijs is tegen straffeloosheid. Hij erkent dat het Strafhof moet hervormen maar benadrukt daarbij dat het Strafhof niet moet worden afgeschreven. Hij bepleit dan ook uitvoerig de Nederlandse steun voor het Strafhof en de verschillende acties die Nederland onderneemt om problemen aan te kaarten, hervormingen aan te moedigen en draagvlak te vergroten. Daarnaast is de minister niet bezorgd dat Nederlandse politieke en militaire leiders slachtoffer worden van de uitgebreide bevoegdheden wanneer zij bijvoorbeeld om humanitaire redenen besluiten geweld te gebruiken. Hij onderbouwt dit door het vertrouwen in de rechterlijke instituties te benadrukken:

Nederland heeft vertrouwen in het Strafhof, in de Nederlandse rechtsmacht en in het beginsel van complementariteit. Ik neem aan dat u dat allemaal ook heeft. Ik denk dat het essentieel is om dat vandaag ook te zeggen (*Handelingen II* 2015, 6-10-15).

Vermeldenswaardig zijn ook de door Koenders aangehaalde argumenten waarin de nadruk wordt gelegd op het eigenbelang om zo de Kamer te overtuigen. Hieruit blijkt dat de stilzwijgende consensus van het parlement over het buitenlandbeleid van vroeger zo gek nog niet was: “Het is erg moeilijk voor de Nederlandse regering om internationaal geloofwaardig te blijven als je zolang onderhandelt, volledig door het parlement wordt ondersteund en vervolgens, op het moment dat iedereen naar Nederland kijkt, opeens van de Kamer te horen krijgt dat de Kamer niet meedoet” (*Handelingen II* 2015, 27-9-7). Daarnaast benadrukt Koenders “het belang dat gehecht wordt aan Nederland als land waar het hof zich bevindt maar ook als hoeder van het internationale recht” (*Handelingen II* 2015, 27-9-6).

In vergelijking met D66-minister Korthals in 2001, laat VVD-minister Van der Steur in 2015 zich minder uit over zijn opvattingen over het Strafhof. Hoewel hij stelt trots te zijn op de vestiging van het Strafhof in Nederland vanwege de internationale ambitie met Den Haag als stad van vrede en recht, geeft de minister ook aan dat er “[a]ls gevolg van voortschrijdend inzicht, maar misschien ook wel vanwege de manier waarop het Internationaal Strafhof op dit moment opereert en functioneert”, twijfels zijn (*Handelingen II* 2015, 27-9-2). Om aan deze twijfels tegemoet te komen stelt Van der

Steur te zoeken naar een goede manier om enerzijds recht te doen aan het gevoerde debat en anderzijds te voldoen aan de internationale verplichtingen en gedachten die voortkomen uit het gastlandschap. Hij presenteert daarom een alternatief waarmee de Kamer volgens hem de mogelijkheid krijgt om op een later tijdstip nogmaals te besluiten over de inwerkingtreding van het misdrijf agressie. Om over dit “staatsrechtelijk novum” een oordeel kunnen te vellen besluit de Kamer het debat te schorsen (*Handelingen II* 2015, 6-10-19). In de voortzetting van het debat op 19 november 2015 reageert de Kamer kritisch op het gepresenteerde novum. Volgens PvdA-Kamerlid Servaes is dit novum specifiek bedoeld “om de VVD-fractie even bedenktijd te geven” (*Handelingen II* 2015, 27-9-2). D66-Kamerlid Sjoerdsma beschouwt het als een “juridische goocheltruc” en stelt dat de kern van het debat het Strafhof is en niet de Nederlandse wetgeving (*Ibid.*). Ook VVD-Kamerlid Taverne geeft aan niet van standpunt te zijn veranderd. Met het oog op deze kritiek mag het geen verrassing heten dat de Tweede Kamer uiteindelijk niet instemt met dit voorstel.

Conclusie & discussie

De verwachting was dat de veranderingen in het politieke landschap – met de opkomst van de populistisch-nationalistische partijen en het toegenomen belang van de culturele dimensie – ertoe hebben geleid dat in ieder geval bij het CDA en de VVD de afgelopen vijftien jaar een heroriëntatie in hun politieke opvattingen heeft plaatsgevonden bij thema’s die raken aan de culturele dimensie, zoals het Internationaal Strafhof. Hoewel de partijen in hun stemgedrag in 2015 een verandering laten zien ten opzichte van 2001, is deze verandering op het eerste gezicht niet terug te zien in de legitimering. Zowel de VVD als het CDA was kritisch in 2001 en blijft dat in 2015. Deze geluiden zijn wel versterkt in 2015 maar zijn zeker niet nieuw. Wat zegt dit over de invloed van het politieke getij? De toegenomen invloed van de culturele dimensie lijkt hiermee niet te hebben geleid tot een kentering bij de VVD en het CDA in de gehanteerde legitimeringsvormen.

Het is echter te kort door de bocht om de invloed van het politiek getij op basis van de geanalyseerde legitimeringsvormen uit te sluiten. Hoewel de stemresultaten van de ingediende moties bij het debat in 2015 niet uitvoerig zijn behandeld in de analyse, is het niettemin interessant deze hier te benoemen. Zo blijkt uit de stemmingen over de moties in 2015 dat de VVD niet open staat voor hervorming van het Internationaal Strafhof; althans niet op de wijze zoals dat wordt verzocht in de moties. Opvallend daarbij is dat de VVD net als de PVV, Groep Bontes/Van Klaveren, Van Vliet en Houwers tegen alle moties stemt. De VVD treedt daarmee in hetzelfde spoor als de fracties met een populistisch-nationalistisch karakter. Het CDA daarentegen stemde wel in met enkele moties waarin extra capaciteit voor het hof werd verzocht. Dit impliceert dat het CDA wel degelijk openstaat voor hervormingen van het Internationaal Strafhof maar dat haar bezwaren voornamelijk liggen bij de

toevoeging van het misdrijf agressie. Toch is ook dit opvallend. Juist het CDA bepleitte in 2001 de toevoeging van het misdrijf en na afloop van de onderhandelingen in 2010 toonde het CDA zich verheugd met het resultaat. In amper vijf jaar tijd heeft het CDA daarmee een ommezwaai gemaakt in haar standpunt over de uitbreiding van de rechtsmacht.

Ondanks het feit dat sterke conclusies bij de VVD en het CDA uitblijven is het nog steeds interessant om een blik te werpen op de resultaten uit de analyse. De meest in het oog springende verschuivingen van legitimering zien we terug bij D66 en de minister van (Veiligheid en-) Justitie. Waar D66 in 2001 veelal argumenten gebruikte waarmee legitimiteit aan het Strafhof werd toegekend, gebruikte de partij in 2015 juist veel argumenten waarmee afbreuk werd gedaan aan de legitimiteit van het hof. Toch betekent dit niet dat D66 het hof heeft afgeschreven. Integendeel: de partij doet afbreuk aan de huidige positie van het hof maar komt tegelijkertijd met concrete voorstellen om het tij te keren. Ook bij de minister van (Veiligheid en-) Justitie zien we een dergelijke verschuiving nu in 2015 het aantal argumenten waarmee afbreuk wordt gedaan aan het hof de boventoon voert. Deze verandering is uiteraard niet onverwacht nu het ministerie van politieke kleur veranderde. Tegelijkertijd versterkt dit wel de gedachte dat er bij de VVD een verschuiving heeft voorgedaan die is ingegeven door het toegenomen belang van de culturele dimensie. Daarnaast geeft dit te denken over de invloed van menselijke factoren. Zo was VVD-minister Van Aartsen in 2001 een uitgesproken voorstander van het Strafhof en ook in zijn latere rol als burgemeester van Den Haag toonde hij zich erg betrokken bij het Internationaal Strafhof.

Maar ook binnen de legitimeringsvormen kunnen verschuivingen optreden. Noemenswaardig in dit verband zijn de verschuivingen die zich hebben voorgedaan bij de PvdA en D66 in hun ethische legitimeringen. Bij beide partijen klonken in 2001 kosmopolitische geluiden door in de legitimering van het hof. In 2015 blijven verwijzingen naar kosmopolitische idealen echter achterwege en wordt de nadruk gelegd op een concreet doel: het tegengaan van straffeloosheid. Een verklaring hiervoor kan zijn dat de ethisch-ideocratische legitimering, geïnspireerd op kosmopolitische idealen, weerstand oproept bij degenen aan de autoritaire kant van de culturele dimensie en daardoor uitnodigt tot principiële discussies. Voor libertijnse partijen is het daarom wellicht beter om dergelijke discussies te vermijden en te focussen op datgene wat de partijen verbindt. Een concreet doel zoals het tegengaan van straffeloosheid kan daarom erg geschikt zijn in de zoektocht naar consensus. Dit doet vermoeden dat juist bij partijen aan de libertijnse kant van de culturele dimensie het toegenomen belang van de culturele dimensie zichtbaar wordt in de gehanteerde legitimeringsvormen. Deze partijen hechten immers waarde aan het voortbestaan van het Internationaal Strafhof en zullen daardoor actief op zoek gaan naar een collectief discours om parlementaire steun voor het hof te bewerkstelligen.

Verder valt het op dat zowel de minister van Buitenlandse Zaken als de minister van Veiligheid en Justitie in 2015 vaker wijst op het eigenbelang. Ook deze argumenten kunnen worden gebruikt om de partijen aan de autoritaire kant van de culturele dimensie te overtuigen. Hoewel dergelijke argumenten een overtuigende werking kunnen hebben is het maar de vraag of deze argumenten bijdragen aan de legitimiteit van het Strafhof. Legitimiteit is immers het geaccepteerde recht om gezag uit te oefenen, ook als het gezag niet altijd in het eigenbelang wordt uitgeoefend. Dat er meer aandacht is voor het eigenbelang duidt op verdeeldheid over de legitimiteit van het hof. Een gevaar van argumenten waarin het eigenbelang centraal staat is dat het de legitimiteit van het Strafhof ondermijnt. Het is dan ook tekenend dat VVD-minister Van der Steur zich in 2015 enkel beroept op het eigenbelang om de Kamer te overtuigen. Door geen beroep te doen op de doelstellingen van het Strafhof maar enkel te refereren aan instrumentele eigenbelangen van nationaal niveau kunnen vragen rijzen over het bestaansrecht van het hof. Immers, waarom is er nog een Internationaal Strafhof als het alleen kan worden gelegitimeerd door belangen die los staan van de doelstellingen? Dit bevestigt het beeld dat bij de VVD de legitimiteit van het Strafhof geen vanzelfsprekendheid is.

De resultaten lijken te suggereren dat het politieke getij met de opkomst van de culturele dimensie van invloed is geweest op de legitimering van het Strafhof. Echter dienen de nodige kanttekeningen te worden geplaatst. De verschuivingen in legitimering zijn gebaseerd op twee debatten. Het is lastig om op basis daarvan conclusies te trekken over een periode van vijftien jaar. Hoewel deze debatten de enige gevoerde debatten zijn waarin het Strafhof uitvoerig wordt besproken zou het voor verder onderzoek nuttig zijn om ook te kijken naar partijprogramma's, regeerakkoorden en politieke uitlatingen in de media. Hiermee kan een vollediger en breder beeld worden gevormd van gehanteerde legitimeringsvormen en mogelijke verschuivingen. Dit maakt het vervolgens makkelijker de invloed van politiek getij te herkennen. Daarnaast is het voorbarig om de verschuivingen die zich hebben voorgedaan enkel te wijten aan het toegenomen belang van de culturele dimensie. Uiteraard spelen ook andere factoren een rol in de veranderende legitimering. De kritiek op Strafhof komt niet enkel voort uit het antikosmopolitische sentiment. In tegendeel, veel partijen uiten in 2015 kritiek op het Strafhof vanwege verschillende negatieve gebeurtenissen die betrekking hebben op het hof. Partijen verwijzen meermaals naar het mislukte proces tegen de Keniaanse president Kenyatta. Het negeren van het arrestatiebevel op Al-Bashir door verdragspartij Zuid-Afrika, het gebrek aan draagvlak onder Afrikaanse staten en de risico's die dit met zich meebrengt voor de effectiviteit van het hof. Logischerwijs beïnvloeden deze gebeurtenissen de politieke opvattingen over het Strafhof.

Toch is in deze thesis bewust gekozen om juist niet de aandacht te richten op het functioneren van het Internationaal Strafhof maar in plaats daarvan te kijken naar de invloed van de staten die zijn aangesloten bij het hof, de *Assembly of State Parties*. Het Internationaal Strafhof is voor zijn

voortbestaan afhankelijk van deze verdragspartijen. Zoals de casus met Zuid-Afrika laat zien, kunnen veranderende verhoudingen in het nationale politieke landschap van een verdragspartij serieuze impact hebben op de effectiviteit en legitimiteit van het Strafhof. Ook al stemde de Kamer in met de uitbreiding van de rechtsmacht, de casus laat wel zien hoe ook hier binnenlandse politieke verhoudingen hun weg kunnen vinden naar het internationale speelveld. Door de toegenomen invloed van het binnenland in de totstandkoming van het buitenlandbeleid is parlementaire instemming niet zomaar meer een gegeven. De regering dient daarom actief op zoek te gaan naar steun voor haar buitenlandbeleid. Een creatieve poging zien we terug bij minister Van der Steur die instemming van de Kamer probeert te ontlokken door een “staatsrechtelijk novum” te creëren. Echter – zoals blijkt uit het debat – heeft dit niet altijd zin. Partijen laten zich meer horen en partijideologie komt daarmee meer tot uitdrukking in het buitenlandbeleid. Hoewel dit geen slechte ontwikkeling hoeft te zijn, brengt dit wel zorgen met zich mee over de effectiviteit van het buitenlandbeleid.

Dit biedt interessante aanknopingspunten voor verder onderzoek. Want is de toegenomen betrokkenheid van het binnenland immers niet wereldwijd zichtbaar? Binnenlandse verdeeldheid verzwakt de onderhandelingspositie van een staat waardoor staten minder geneigd zijn tot het doen van concessies. Dit maakt het lastiger om consensus te bereiken en te behouden. Het is dan ook niet vreemd dat deze ontwikkeling de nodige impact heeft op de besluitvorming en effectiviteit van de ASP. Ook de opkomst van het populisme is iets wat we niet alleen terugzien in Nederland. Hoe werkt dit door in de legitimering van het Internationaal Strafhof bij andere verdragspartijen? Met het oog op de toekomst van het Internationaal Strafhof is het daarom nuttig om meer aandacht te vestigen op de invloed van het politieke getij in de verschillende lidstaten. Dit geeft niet alleen meer inzicht en begrip voor bepaalde beleidskeuzes maar kan wellicht ook helpen in de zoektocht naar een gemeenschappelijk discours in de legitimering van het Internationaal Strafhof.

Bibliografie

Aarts, K. en J. Thomassen . 2008a. "Dutch voters and the changing party space 1989-2006", *Acta Politica*, 43 (2), pp. 203-234.

Aarts, K. en J. Thomassen. 2008b. "Een nieuwe dimensie in de Nederlandse politiek", *Bestuurskunde*, 17 (3), pp. 47-55.

Archibugi, D. 2015. *A Cosmopolitan Perspective on Global Criminal Justice*. <http://www.danielearchibugi.org/downloads/papers/Archibugi-A-cosmopolitan-perspective-on-global-criminal-justice-23.01.2015.pdf> (gedownload op 2 juni 2017).

Beetham, D. 2013. *The legitimation of power*. New York: Palgrave Macmillan.

Besselink, L.F.M. 1993. "Het parlement en de Europese besluitvorming" in W.E.J. Tjeenk Willink *Parlement en buitenlands beleid*, Publikaties van de Staatsrechtkring (5), pp. 47-83.

Bokhorst, M. 2014. *Bronnen van legitimiteit. Over de zoektocht van de wetgever naar zeggenschap en gezag*. Tilburg University, PhD-thesis. 'Summary', pp. 403-449.

Bovens, M. 2011. "Populistische partijen en de kloof tussen hoger en lager opgeleiden" in: M. Bovens en A. Wille, *Diplomademocratie: Over de spanning tussen meritocratie en democratie*, Uitgeverij Bert Bakker, pp. 25-31.

Bouwknecht, T. 2014. "Legitimiteit Strafhof deint op politiek getij", *Trouw*, 16 oktober. Geraadpleegd van <http://www.volkskrant.nl/opinie/legitimiteit-strafhof-deint-op-politiek-getij~a4404559/>

Broere, K. 2016. "Zuid-Afrika dreigt zich terug te trekken uit Internationaal Strafhof in Den Haag". *Volkskrant*, 21 oktober. Geraadpleegd van <http://www.volkskrant.nl/buitenland/zuid-afrika-dreigt-zich-terug-te-trekken-uit-internationaal-strafhof-in-den-haag~a4399916/>

Buchanan A. en R.O. Keohane. 2006. "The Legitimacy of Global Governance Institutions", *Ethics & International Affairs*, 20 (4), pp. 405-437.

Eerste Kamer der Staten-Generaal. 2017. "Taken en positie Eerste Kamer." Geraadpleegd van https://www.eerstekamer.nl/begrip/taken_en_positie_eerste_kamer

Frontbencher. 2017. "Jaarlijkse Archieven: 2015." Geraadpleegd van <http://frontbencher.nl/2015/>

Gronau, J. en S. Schneider. 2009. "Metaphorical Concepts in the Construction of International Legitimacy", *Committee on Concepts and Methods - Working Paper Series*, 37, pp. 1-27.

Hale, C. 2016. "Sending the Right Message on the ICC". *Huffington Post*, 22 november. Geraadpleegd van http://www.huffingtonpost.com/entry/sending-the-right-message-on-the-icc_us_58341e1ae4b0eaa5f14d4a56

Howell, William G., en Jon C. Pevehouse. 2007. *While Dangers Gather: Congressional Checks on Presidential War Powers*. Princeton: Princeton University Press.

Hurd, I. 2008. *After Anarchy: Legitimacy and Power in the United Nations Security Council*. Princeton: Princeton University Press.

Hurrelmann, A., S. Schneider en J. Steffek. 2007. "Conclusion: legitimacy – making sense of an essentially contested concept", in A. Hurrelmann, S. Schneider, J. Steffek (red.) *Legitimacy in an age of global politics*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.

Leeuwen, van M. 2015. "De Water's edge' bestaat niet meer", *Atlantisch Perspectief* 2015 (2), pp. 26-39.

Milner, Helen V., en Dustin Tingley. 2015. *Sailing the Water's Edge: The Domestic Politics of American Foreign Policy*. Princeton: Princeton University Press.

NRC Handelsblad. 1994. "Van Mierlo: permanent tribunaal in Den Haag", 29 december, LexisNexis Academic.

O'Donohue, J. 2015. "The ICC and the ASP" in: Carsten Stahn (red.) *The Law and Practice of the International Criminal Court*. Oxford, Oxford University Press, pp. 105-138.

Pellikaan, H., S. de Lange en T. van der Meer. 2007. "Fortuyn's Legacy: Party System Change in the Netherlands", *Comperative European Politics*, 5 (3), pp. 282-302.

Pellikaan, H., T. van der Meer en S. de Lange. 2003. "The road from a depoliticized to a centrifugal democracy", *Acta Politica*, 38 (1), pp. 23-49.

Putnam, R.D. 1988. "Diplomacy and domestic politics: the logic of two-level games", *International Organization* Vol. 42(3), pp. 427-460

Raunio, Tapio. 2014. "Legislatures and Foreign Policy", in: Shane Martin, Thomas Saalfeld en Kaare W. Strøm (eds.), *The Oxford Handbook of Legislative Studies*. Oxford: Oxford University Press, pp. 543-66.

Ridder, J. den, I. Glas en P. Dekker. 2014. "Een globaliseringscheidlijn?" In M. A. P. Bovens, P. Dekker en W. Tiemeijer (red.), *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele*

tegenstellingen in Nederland, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau & Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, pp. 131-164.

Rijksoverheid. 2017. "Nederland draagt bij aan de internationale rechtsorde". Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/internationale-vrede-en-veiligheid/inhoud/internationale-rechtsorde>

Rosanvallon, Pierre. 2011. *Democratic Legitimacy. Impartiality, Reflexivity, Proximity*. Princeton, Princeton University Press, Introduction: 'The Decentering of Democracies', pp. 1-14.

Steffek, J. 2003. The Legitimation of International Governance: A Discourse Approach, *European Journal of International Relations*, vol. 9 (2): pp. 249-275.

Tweede Kamer der Staten-Generaal. 2015. "Mogelijke vervolging bij aanval op ander land." https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/kamer_in_het_kort/mogelijk-vervolging-bij-aanval-op-ander-land (geraadpleegd op 2 juni 2017).

Tweede Kamer der Staten-Generaal. 2015. "Wetsvoorstel 33865-(R2024) – stemmingsuitslag" [https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?id=2014Z02666&dossier=33865-\(R2024\)](https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?id=2014Z02666&dossier=33865-(R2024)) (geraadpleegd op 5 juni 2017).

Verbeek, J.A. en J.M. van der Vleuten. 2008. "Domesticization of the Foreign policy of the Netherlands (1989-2007): The Paradoxical Result of Europeanization en Internationalization", *Acta Politica* 2008(43), 357-377.

Volkskrant.1998. "Internationaal Strafhof krijgt brede steun." LexisNexis Academic, 18 juli.

Vollaard, H. en N.J.G. van Willigen. 2011. "Binnenlandse steun voor buitenlands beleid" in: D. Hellema, M. Segers & J. Rood (red.) *Bezinning op het buitenland. Het Nederlands buitenlands beleid in een onzekere wereld*. Den Haag, Clingendael, pp. 193-215.

Wagner, W.M., A. Herranz-Surrallés, J. Kaarbo, en F. Ostermann. 2017. "The Party Politics of Legislative-Executive Relations in Security and Defence Policy", *West European Politics*, 40(1), pp. 20-41.

Wagner, W.M. en Raunio, T. 2017. "Towards Parliamentarization of Foreign and Security Policy?", *West European Politics*, 40 (1), pp. 1-19.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. 2010. *Aan het buitenland gehecht – over verankering en strategie van het Nederlands buitenlandbeleid*, Amsterdam, Amsterdam University Press.

Wijnberg, R. 2010. *En mijn tafelheer is Plato*. Amsterdam, De Bezige Bij.

Woo, J.J., M. Ramesh, M. Howlett, M. Kerem Coban. 2016. “Dynamics of global financial governance: Constraints, opportunities, and capacities in Asia”, *Policy and Society*, <http://dx.doi.org/10.1016/j.polsoc.2016.10.002>

Parlementaire bronnen

Handelingen II. 2001, nr. 54, pp. 3962 -3982. 22 februari 2001.

Handelingen II. 2001, nr. 54, pp. 3987-3996. 22 februari 2001.

Handelingen II. 2001, nr. 56, pp. 4073-4107. 14 maart 2001.

Handelingen II. 6, nr. 10. 2015. “Internationaal Strafhof”. 24 september.

Handelingen II, 27, nr. 9. 2015. “Internationaal Strafhof”. 19 november.

Handelingen II, 31, nr. 13. 2015. “Stemmingen moties Internationaal Strafhof”. 1 december.

Kamerstuk 33 865, nr. 13. 2015. “Motie van de leden Servaes en Sjoerdsma”. 19 november.

Bijlage I – Zetelverdeling en stemgedrag

Tabel B1. Zetelverdeling Tweede Kamer maart 2001 en bijbehorend stemgedrag

Zetelverdeling 20 maart 2001	Stemgedrag wetsvoorstel
PvdA (45 zetels)*	Met algemene stemmen
VVD (38 zetels)*	Met algemene stemmen
CDA (29 zetels)	Met algemene stemmen
D66 (14 zetels)*	Met algemene stemmen
GroenLinks (11 zetels)	Met algemene stemmen
SP (5 zetels)	Met algemene stemmen
ChristenUnie(5 zetels)	Met algemene stemmen
SGP (3 zetels)	Met algemene stemmen

*=regeringspartij

Tabel B2. Zetelverdeling Tweede Kamer november 2015 en bijbehorend stemgedrag

Zetelverdeling 19 november 2015	Stemgedrag wetsvoorstel
VVD (40 zetels)*	Tegen
PvdA (36 zetels)*	Voor
SP (15 zetels)	Voor
CDA (13 zetels)	Tegen
PVV (12 zetels)	Tegen
D66 (12 zetels)	Voor
ChristenUnie (5 zetels)	Voor
GroenLinks (4 zetels)	Voor
SGP (3 zetels)	Voor
Partij voor de Dieren (2 zetels)	Voor
Groep Bontes/Van Klaveren (2 zetels)	Tegen
Groep Kuzu/Öztürk (2 zetels)	Voor
Van Vliet (1 zetel)	Tegen
Klein (1 zetel)	Tegen
Houwers (1 zetel)	Tegen
50PLUS (1 zetel)	Voor

*=regeringspartij

Bijlage II – Bronnen van legitimiteit

Tabel B3. Dimensies en niveaus van legitimering (Bokhorst 2014: 84)

Dimensies:	Ethische aard van de normen	Juridische aard van de normstelling	Politieke aard van de normstelling	Maatschappelijke aard van de normstelling
Niveaus:				
Autoritair gezag	Theocratie	Judocratie	Autocratie	Iconocratie
Institutioneel gezag	Ideocratie	Technocratie	Aristocratie	Mediocratie
Collectieve zeggenschap	Teleocratie	Nomocratie	Democratie	Contrademocratie
Sociale zeggenschap	Histocratie	Conventiocratie	Sociocratie	Communocratie
Individuele zeggenschap	Utilicratie	Agoracratie	Civitocratie	Liberocratie

Bijlage III – Overzicht met gehanteerde legitimeringsvormen

Tabel B4. Gehanteerde legitimeringsvormen door partijen en regering tijdens de parlementaire debatten van 2001 en 2015

Partij	Legitimeringsvorm	Aantal in 2001	Aantal in 2015
PvdA			
	Ethisch	3	4
	Juridisch	5	6
	Politiek	0	1
	Maatschappelijk	1	2
	Eigenbelang	1	1
	Tegenargument: Ethisch	0	0
	Tegenargument: Juridisch	1	0
!	Tegenargument: Politiek	2	0
	Tegenargument: Maatschappelijk	0	0
	Tegenargument: Eigenbelang	0	0
VVD			
	Ethisch	0	0
	Juridisch	1	0
	Politiek	0	0
	Maatschappelijk	0	0
	Eigenbelang	1	0
!	Tegenargument: Ethisch	0	7
!	Tegenargument: Juridisch	5	14
	Tegenargument: Politiek	3	5
	Tegenargument: Maatschappelijk	0	1
	Tegenargument: Eigenbelang	0	1
D66			
	Ethisch	3	5
	Juridisch	1	0
	Politiek	0	0
	Maatschappelijk	1	0
	Eigenbelang	0	0
!	Tegenargument: Ethisch	1	5
	Tegenargument: Juridisch	2	3

!	Tegenargument: Politiek	0	5
	Tegenargument: Maatschappelijk	0	0
	Tegenargument: Eigenbelang	0	0
CDA			
!	Ethisch	2	0
	Juridisch	1	1
	Politiek	1	0
	Maatschappelijk	0	0
	Eigenbelang	1	0
!	Tegenargument: Ethisch	0	5
!	Tegenargument: Juridisch	3	6
	Tegenargument: Politiek	3	1
	Tegenargument: Maatschappelijk	0	0
!	Tegenargument: Eigenbelang	0	2
Minister van Buitenlandse Zaken 2001: VVD 2015: PvdA			
!	Ethisch	8	17
!	Juridisch	9	21
!	Politiek	3	18
	Maatschappelijk	2	0
!	Eigenbelang	1	6
	Tegenargument: Ethisch	0	0
	Tegenargument: Juridisch	1	0
	Tegenargument: Politiek	0	0
	Tegenargument: Maatschappelijk	0	0
	Tegenargument: Eigenbelang	0	0
Minister van (Veiligheid &) Justitie 2001: D66 2015: VVD			
	Ethisch	3	1

!	Juridisch	5	0
	Politiek	0	0
	Maatschappelijk	0	0
!	Eigenbelang	0	2
	Tegenargument: Ethisch	0	1
	Tegenargument: Juridisch	0	0
	Tegenargument: Politiek	0	0
	Tegenargument: Maatschappelijk	0	0
	Tegenargument: Eigenbelang	0	0
Partij	Legitimeringsvorm	Aantal in 2001	Aantal in 2015
ChristenUnie (RPF/GPV)			
	Ethisch	4	X
	Juridisch	4	X
	Politiek	0	X
	Maatschappelijk	1	X
	Eigenbelang	1	X
	Tegenargument: Ethisch	0	X
	Tegenargument: Juridisch	3	X
	Tegenargument: Politiek	0	X
	Tegenargument: Maatschappelijk	0	X
	Tegenargument: Eigenbelang	0	X
GroenLinks			
	Ethisch	3	X
	Juridisch	2	X
	Politiek	1	X
	Maatschappelijk	0	X
	Eigenbelang	0	X
	Tegenargument: Ethisch	0	X
	Tegenargument: Juridisch	4	X
	Tegenargument: Politiek	4	X
	Tegenargument: Maatschappelijk	0	X
	Tegenargument: Eigenbelang	0	X

SGP			
	Ethisch	3	X
	Juridisch	4	X
	Politiek	0	X
	Maatschappelijk	0	X
	Eigenbelang	0	X
	Tegenargument: Ethisch	0	X
	Tegenargument: Juridisch	4	X
	Tegenargument: Politiek	1	X
	Tegenargument: Maatschappelijk	0	X
	Tegenargument: Eigenbelang	0	X
SP			
	Ethisch	X	4
	Juridisch	X	3
	Politiek	X	0
	Maatschappelijk	X	0
	Eigenbelang	X	2
	Tegenargument: Ethisch	X	1
	Tegenargument: Juridisch	X	1
	Tegenargument: Politiek	X	0
	Tegenargument: Maatschappelijk	X	0
	Tegenargument: Eigenbelang	X	0

X = partij neemt niet deel aan het debat